

กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระ
ตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล
Communication Process of Public Issues
by Independent News Agency
Based on Data-Driven Journalism

ธีรมล บัวงาม¹ Teeramon Buangam
นรินทร์ นำเจริญ² Narin Numcharoen

Received: 8 June 2020, Revised: 18 October 2020, Accepted: 3 November 2020

¹ ธีรมล บัวงาม (ศศ.ม. สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2563)
Teeramon Buangam (M.A. in Communication Studies, Chiang Mai University, 2020)
Corresponding Author E-mail: teeramol.bua@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ นำเจริญ อาจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Narin Numcharoen, Ph.D., Lecturer of Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University
คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50200
Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University, 239, Huay Kaew Road,
Muang Chiang Mai District, Chiang Mai Thailand 50200
Corresponding Author E-mail: narin.num@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

วารสารศาสตร์เชิงข้อมูลเป็นแนวคิดและทักษะรายงานข่าว ซึ่งเป็นที่นิยมในสังคมตะวันตก และแพร่กระจายเข้ามาในแวดวงสื่อไทย เพื่อเปิดโอกาสให้สื่อสามารถเข้าถึง นำข้อมูลดิจิทัลจากภาครัฐและเอกชนมารายงานข่าวโดยใช้ตัวข้อมูลเป็นแกนหลัก งานวิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะ และกระบวนการรายงานข่าวด้วยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระของไทย จำนวน 5 แห่ง ศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในระหว่างเดือนมกราคม 2561-พฤษภาคม 2562 พบว่าการรายงานข่าวแบบวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ถูกนำมาใช้เพื่อเสริมการรายงานข่าวเชิงลึก ติดตามประเด็นที่เป็นวาระของสื่อมากกว่าวาระสาธารณะหรือวาระทางนโยบาย สรุปได้ว่า การนำแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสื่ออิสระจัดอยู่ในระยะเริ่มต้น ไม่ได้พร้อมสมบูรณ์เช่นในตะวันตก ด้วยข้อจำกัดของกำลังคนงบประมาณ การเข้าถึงข้อมูลภาครัฐและเอกชน ฉะนั้น สาธารณชนควรร่วมกันผลักดันให้เกิดสังคมที่เปิดเผยข้อมูล สื่ออิสระควรเชื่อมโยงการทำงานด้านข้อมูลระหว่างกัน เพื่อคงหลักประกันสิทธิที่จรรยาบรรณสื่อไทยในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: วารสารศาสตร์เชิงข้อมูล, วารสารศาสตร์ข้อมูล, สำนักข่าวอิสระ

Abstract

Data-driven Journalism is well-known concept for news reporting skill set from the West. Thai media adopt it to select digital information for news reporting using data as a key informant. The research aims to study public issues and the process of data-driven journalism of the five Thai independent news agencies applying Content Analysis, Participatory Observation, In-dept Interview methodology during January 2018 to May 2019. The research found that

these Agencies apply data-driven journalism merely in the aspect of enhancing their investigative and in-depth news reporting for agenda setting, and do not employ it in the same level for all the reporting. In short, Data-driven journalism is still at the initial stage. The news agencies could not make best use of the full concept of data-driven journalism aiming for policy or public agenda setting as equivalent level to the west that usually applied because of the limitation such as human resource, the budget, non-open data government. Therefore, in order to develop the data-driven journalism for the Thai future context, public should advocate for open data from both government and private sectors in order to have enough accessibility to practice skill sets on capacity-building and be able to exhaust the data-driven journalism for the better public sphere. Another suggestion is that there should be collaboration among many independent news agencies to improve the citizen's rights to know in the digital age.

Keywords: Data-driven journalism, Data journalism, Independent news agency

บทนำ

นับจากการคิดค้นแท่นพิมพ์กูเทนเบิร์ก จนถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้สาย ได้เชื่อมโยงผู้คนด้วยกิจกรรมการสื่อสาร ผู้เชี่ยวชาญด้านไอที ผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมทางคอมพิวเตอร์และเครือข่ายการสื่อสารจำนวนมากเห็นไปในทางเดียวกันว่า เทคโนโลยีการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงสถาบันต่าง ๆ จากภายนอกและภายใน สถาบันเก่าแก่ต่าง ๆ จะต้องปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงของการตกยุค ไม่สัมพันธ์กับสังคมยุคใหม่ เฮอร์ค ซมิทท์ และจาเร็ค โคเฮน (2556)

สองผู้บริหารบริษัทกูเกิล ฉายภาพอนาคตในหนังสือดิจิทัลเปลี่ยนโลกว่า มนุษย์ทุกคนจะมีประสบการณ์ที่เชื่อมต่อไปในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างรวดเร็ว และผ่านช่องทาง-อุปกรณ์หลากหลาย ผลกระทบที่สำคัญที่สุดของความแพร่หลายทางเทคโนโลยีการสื่อสาร คือ การย้ายศูนย์รวมอำนาจออกจากรัฐกับอำนาจเชิงสถาบันต่าง ๆ ได้ถ่ายโอนไปสู่ปัจเจกบุคคล ทำให้การควบคุม กดขี่ และบีบบังคับประชาชนทำได้ยากกว่าเดิม

สำหรับประเทศประชาธิปไตยจะถูกบังคับให้ต้องรับฟังเสียงต่าง ๆ มากขึ้น และยังเป็นเรื่องยากยิ่งขึ้นที่การคอร์รัปชัน อาชญากรรม และเรื่องอื้อฉาวส่วนตัวจะหลุดรอดจากสายตาในยุคที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากปริมาณข้อมูลของทุกคนที่เข้าสู่พื้นที่สาธารณะ ข้อมูลเหล่านั้นจะมากเกินไปให้คนทั้งหลายเดินหน้าตรวจสอบอย่างแน่นอน นักเคลื่อนไหว กลุ่มเผ่าระวางและประชาชนทั่วไปจะทำงานร่วมกัน เพื่อให้ผู้นำของตนต้องรับผิดชอบ และพวกเขาจะมีเครื่องมือสำหรับตรวจสอบว่ารัฐบาลบอกความจริงกับพวกเขาหรือไม่ (เอरिक ชมิดท์ และ จาเร็ค โคเฮน, 2556, น. 16-18, 81)

ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสื่อสาร และข้อมูลสารสนเทศและพฤติกรรมสื่อสารดังกล่าว ทำให้ข้อมูลข่าวสารทั้งที่ผลิตขึ้นโดยสื่อวิชาชีพสื่อพลเมืองผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไทยแลนด์เชื่อมต่อกันผ่านระบบสื่อสาร ถูกจัดเก็บเป็นข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) เพื่อนำไปประมวลผลตามวัตถุประสงค์ของผู้เข้าถึง รวบรวมเป็นเจ้าของข้อมูล สำหรับผู้ใช้อำนาจรัฐ คือ การรับรู้พฤติกรรมของพลเมือง สำหรับนักธุรกิจเอกชน คือ การเข้าใจพฤติกรรมของผู้บริโภค ขณะที่นักวารสารศาสตร์อาจกล่าวได้ว่า คือ การทำความเข้าใจสาธารณะ

สำหรับด้านวารสารศาสตร์ นับจาก พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011) เป็นต้นมาในโลกตะวันตกได้เกิดกระแสการใช้ข้อมูลในฐานะที่เป็นจุดตั้งต้นของการรายงานข่าวจนถูกเรียกว่า Data-Driven Journalism หรือ Data Journalism ซึ่งกรณีนี้ สฤณี อาชวานันทกุล หนึ่งในผู้ก่อตั้งสำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า ถ้ายกเป็นภาษาไทยว่า วารสารศาสตร์เชิงข้อมูล และนำเสนอในงานสัมมนา Eisenhower Fellowship Alumni (Thailand) ในปี พ.ศ. 2557 ทำให้วารสารศาสตร์เชิงข้อมูลเริ่มถูกรับรู้ กล่าวคือ เป็นงานวารสารศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับข้อมูล

ในฐานะที่เป็นแหล่งข่าวที่สามารถสื่อสารได้ด้วยตัวของมันเอง ผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูล คัดกรอง นำเสนอข้อมูลด้วยกระบวนการที่ผ่านคอมพิวเตอร์เป็นสื่อกลาง ยกตัวอย่างเช่น สามารถเขียนและใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสะสมรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ เปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอประเด็นซับซ้อนที่มีข้อมูลมหาศาลให้เป็นอินโฟกราฟิกที่เข้าใจง่าย ซึ่งต่อยอดจากแนวทางตามแบบแผนเดิมที่เคยใช้ข้อมูลในฐานะส่วนประกอบ หรือการมีผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ อีกทั้งยังมีนักวิเคราะห์ข้อมูล เข้ามาร่วมงานร่วมกับผู้สื่อข่าว หรือเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกองบรรณาธิการ หรือทำงานกันเองเฉพาะผู้สื่อข่าว ช่างภาพ และบรรณาธิการ

อย่างไรก็ตาม ความสนใจต่อแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลในประเทศไทยยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มคนที่สนใจ มีการก่อตัวเป็นกลุ่มวารสารศาสตร์แห่งอนาคต ซึ่งเป็นเครือข่ายความร่วมมือของนักวิชาการ นักวิชาชีพ ที่เห็นว่าต้องมีการปฏิรูปองค์ความรู้และการเรียนการสอนด้านวารสารศาสตร์ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีการสื่อสาร จนผลิตตำราวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์ ในปีพ.ศ. 2557 และมีเนื้อหาบทเฉพาะที่ว่าด้วยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล จัดเป็นทักษะอีกอย่างหนึ่งของวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์ ที่ช่วยเพิ่มความสามารถในการสังเคราะห์ข้อมูลออกมาสื่อสารอย่างเป็นระบบและเข้าใจง่าย

ในอีกด้านหนึ่ง สำนักข่าวขนาดเล็ก องค์กรสื่อภาคข่าวภาคประชาสังคม ในประเทศไทย ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ กันว่า สำนักข่าวอิสระ ได้ให้ความสนใจแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล นำเข้ามาผนวกกับการรายงานข่าวสืบสวน หรือหยิบยกข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่สามารถแปลงค่าเป็นเชิงปริมาณ นำเสนอผ่านตัวเลขสถิติต่าง ๆ ในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเดิมมักนำเสนอในรูปแบบของข่าวตีความ รายงานพิเศษที่อาศัยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในการไขความหมายเบื้องหลังเหล่านั้น หรือนำเสนอข้อมูลให้ผู้ใช้ตีความ ทำความเข้าใจเรื่องด้วยตัวเอง จนอาจยกระดับปรากฏการณ์เล็กให้เป็นเรื่องที่มีความสนใจต่อสาธารณะได้ตั้งปรากฏการณ์นำเสนอข่าวตามแนวทางวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล อยู่เป็นระยะ โดยนำเสนอประเด็นที่มีความสำคัญแต่ยากต่อการทำความเข้าใจ เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน เชื่อมโยงข้อมูลเชิงปริมาณนำเสนอผ่านรูปแบบที่ทำความเข้าใจง่าย หรือนำเสนอประเด็นทั่วไปที่อาจไม่ได้อยู่ในการรับรู้ หรือกระแสความสนใจ

ของสาธารณะ เช่น สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง เป็นต้น ผนวกกับมีแหล่งทุนจากต่างประเทศให้การสนับสนุนองค์กรสื่อขนาดเล็กและสื่ออิสระเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติด้านวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยกระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของกลุ่มสำนักข่าวอิสระในประเทศไทย จึงมีความน่าสนใจว่า สำนักข่าวอิสระไทยนำแนวคิดวารสารเชิงข้อมูลมาดำเนินการอย่างไร ท่ามกลางพฤติกรรมสื่อสารของผู้ใช้ข้อมูลข่าวสารที่มีการผลิตและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารมากมายบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ การรณรงค์ผลักดันให้รัฐบาลและเอกชนเปิดเผยข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับสาธารณะ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะที่ถูกนำเสนอโดยสำนักข่าวอิสระ ตามแนวทางวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล
2. เพื่อศึกษากระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระ

นิยามคำศัพท์

ประเด็นสาธารณะ หมายถึง หัวข้อ ญัตติ ข้อถกเถียงเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมซึ่งเกี่ยวพันหรืออาจส่งผลกระทบต่อทั้งเชิงบวก เชิงลบ กับคน กลุ่มคน กลุ่มผลประโยชน์ องค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงบางประการอันส่งผลให้บุคคลจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาดังกล่าว หรือเป็นประเด็นที่สาธารณะชนตระหนักมากขึ้นที่นำเสนอผ่านสำนักข่าวอิสระ

กระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล หมายถึง กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบของนักวารสารศาสตร์ในฐานะผู้ประสานงานและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพที่สามารถแทนค่าเป็นตัวเลขได้ สามารถประมวลผลได้ด้วยวิธีการทางสถิติ หรืออัลกอริทึม ทั้งนี้ อาจผ่านการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และโครงข่ายการสื่อสารอินเทอร์เน็ตในการค้นคว้าแสวงหาข้อมูล รวบรวมข้อมูล

ตีความข้อมูล ประเมินคุณค่า และกระบวนการเรียบเรียงให้เป็นข่าวสาร หรืออาจใช้วิธีของหลักการสารศาสตร์เชิงสืบสวนสอบสวน หรือวารสารศาสตร์เชิงตีความในการจัดการกับข้อมูล เพื่อนำเสนอประเด็นสาธารณะ ผ่านพื้นที่สาธารณะของข้อมูลข่าวในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ เสียง แผนภาพ แผนภูมิ ตาราง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ข้อความ กราฟิก แอปพลิเคชัน แอนิเมชัน โดยอาจอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือหลอมรวมไว้ด้วยกันก็ได้

สำนักข่าวอิสระ หมายถึง องค์กรสื่อที่ทำหน้าที่รายงานข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางอย่างหนึ่งอย่างใด หรือผสมผสานกันก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นข้อความ เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว รายงาน วิดีโอ อาจเป็นกลุ่ม หน่วยงาน องค์กรสาธารณะประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ดำเนินกิจการโดยไม่แสวงหาผลกำไรสูงสุด มีการกำหนดข้อบังคับหรือแนวทางปฏิบัติที่ยืนยันความเป็นอิสระจากการเข้ามามีอิทธิพลเหนือการทำงานจากรัฐและทุน ได้แก่ สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า หนังสือพิมพ์ออนไลน์ ประชาไท ประชาธรรม ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง และสำนักข่าวอิศรา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเด็นสาธารณะและกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลซึ่งสำนักข่าวอิสระใช้เพื่อสื่อสารประเด็นดังกล่าว ตั้งแต่การคัดเลือกประเด็นสาธารณะ การรวบรวมข้อมูลข่าวสารและการรายงานข่าว รูปแบบการนำเสนอ และองค์ประกอบนำเสนอตามแนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา สังเกตการณ์ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรในสำนักข่าวอิสระที่รับผิดชอบ และมีประสบการณ์ตรงกับหัวข้อวิจัย

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างการสัมภาษณ์และการทำงานด้านวารสารศาสตร์ข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหาการสื่อสารด้วยแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระเนื้อหา รูปแบบช่องทางการสื่อสาร

วิธีการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาทฤษฎี งานวิจัย ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารประเด็นสาธารณะที่ผ่านแนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูล เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการด้านวารสารศาสตร์ข้อมูลในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร่วมกับองค์กรสื่ออิสระและภาคประชาสังคมด้านสื่อ เพื่อสำรวจความเป็นไปได้ของการดำเนินการวิจัย การวางวัตถุประสงค์การวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลโดยขั้นตอนการเก็บข้อมูล แบ่งข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม

ข้อมูลกลุ่มที่ 1: การเก็บข้อมูลประเภทเอกสาร ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลของสำนักข่าวอิสระที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 สำนักข่าว เกี่ยวกับเนื้อหา รูปแบบ ช่องทางการสื่อสารที่สำนักข่าวอิสระใช้ในการนำเสนอประเด็นสาธารณะเพื่อนำมาวิเคราะห์หากวิธีที่ใช้ด้วยแนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูล

ข้อมูลกลุ่มที่ 2: การเก็บข้อมูลประเภทบุคคล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นการสนทนาแบบมีโครงสร้าง ถามคำถามถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูลของสำนักข่าวอิสระ ปัจจัยและแนวทางการสื่อสารประเด็นสาธารณะด้วยวารสารศาสตร์ข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของแต่ละสำนักข่าว โดยจะทำการสัมภาษณ์ที่สำนักงานในขณะที่ปฏิบัติงานจริงกับผู้รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์ข้อมูลโดยตรงของสำนักข่าวอิสระนั้น ๆ จำนวน 5 ท่าน

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

เนื้อหางานที่ปรากฏบนสื่อออนไลน์ สื่อดิจิทัลที่มีลักษณะการดำเนินการตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล

จากประชากรประเภทแรก ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาเนื้อหาของสำนักข่าวอิสระที่ผลิตงาน หรือมีการดำเนินการตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า หนังสือพิมพ์ออนไลน์ประชาไท ประชาธรรม สำนักข่าวอิสระ และศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง โดยพิจารณาเนื้อหาผลงานที่เผยแพร่บนช่องทาง/แพลตฟอร์มต่าง ๆ ระหว่างเดือนมกราคม 2561 – พฤษภาคม 2562 เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ทุกสำนักข่าวอิสระมีปฏิบัติการด้านวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลทุกองค์กร และขอบเขตของระยะเวลาการศึกษา 1 ปี 6 เดือน เพียงพอที่จะทำให้ทราบแบบแผนการกำหนดวารสารในรอบปี

ส่วนกลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์บุคลากรในองค์กรสำนักข่าวอิสระที่มีการดำเนินการตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจงกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลในองค์กร ได้แก่ ผู้อำนวยการบรรณาธิการ ผู้ดูแลเพจผู้สื่อข่าวเจ้าหน้าที่ไอที/กราฟิก พลเมือง และ/หรือผู้เชี่ยวชาญด้านไอทีที่เข้ามามีส่วนร่วมกับเว็บไซต์โดยใช้วิธีสโนว์บอล

เครื่องมือที่ใช้ในการการวิจัย

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้มีประสบการณ์ที่ตรงกับหัวข้อวิจัย และการวิเคราะห์เอกสารโดยมุ่งเน้นศึกษาการใช้แนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลเพื่อสื่อสารประเด็นสาธารณะ แบ่งออกเป็น

การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตเนื้อหาของสำนักข่าวอิสระด้วยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล เพื่อพิจารณากระบวนการผลิตตั้งแต่กองบรรณาธิการ การเผยแพร่ การสังเกตโดยอ้อมผ่านชิ้นงานที่เผยแพร่ทางเว็บไซต์ และเฟซบุ๊กแฟนเพจของกลุ่มตัวอย่าง และผลตอบรับผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสำนักข่าว
อิสระด้วยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล

- 1) ประเภทของเนื้อหาประเด็นสาธารณะที่สำนักข่าวอิสระเผยแพร่
- 2) องค์ประกอบด้านเนื้อหา
- 3) องค์ประกอบด้านรูปแบบ
- 4) กลวิธีการนำเสนอ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อสรุปการสื่อสารประเด็น
สาธารณะของสำนักข่าวอิสระ ที่สื่อสารตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล

ผู้วิจัยเจาะจงนำ 1) แนวคิดสำนักข่าวอิสระมาใช้เป็นกรอบเพื่ออภิปราย
เนื้อหา รูปแบบ ช่องทางการสื่อสารประเด็นสาธารณะ 2) แนวคิดเกี่ยวกับ
วารสารศาสตร์ข้อมูล กระบวนการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร และการรายงานข่าว
เพื่อมาอธิบายการรวบรวมข้อมูล ช่องทาง รูปแบบ การนำเสนอข้อมูลข่าวสารของ
สำนักข่าวอิสระในยุคดิจิทัล 3) แนวคิดการกำหนดวาระสาร (Agenda Setting)
มาประกอบการอภิปรายต่อการเลือกประเด็นและปัจจัยที่มีผลต่อการคัดเลือก
ประเด็น ซึ่งหลังจากได้ทำการเก็บข้อมูลตามประเภทต่าง ๆ ผู้วิจัยจะนำมาอภิปราย
แสดงเป็นขั้นตอนของแนวทางการสื่อสารและการปรับประยุกต์

ข้อจำกัดของการศึกษา

สำนักข่าวประชาธรรม มูลนิธิสื่อประชาธรรมซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง
ในการศึกษา ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นสำนักข่าวที่ผลิตข้อมูลข่าวสาร
ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ไปเป็นการทำงานฝึกอบรมด้านสื่อ ระหว่างที่
ผู้วิจัยกำลังดำเนินการวิจัย จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างของสำนักข่าวประชาธรรม
ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ผลศึกษามีจำนวนลดลง นอกจากนี้ ผู้วิจัยสามารถเข้าไป
ร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมของการปฏิบัติงานในห้องข่าวได้เพียงเฉพาะ
หนังสือพิมพ์ออนไลน์ประชาไท และสำนักข่าวประชาธรรมเท่านั้น ไม่สามารถ

สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มตัวอย่างอีก 3 กลุ่ม จึงทำให้ขาดข้อมูลเชิงลึก เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยทำให้พบว่า กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ตั้งแต่การคัดเลือกประเด็นสาธารณะ การรวบรวมข้อมูลข่าวสารและการรายงานข่าว รูปแบบการนำเสนอ และองค์ประกอบนำเสนอ โดยปัจจัยในการกำหนดวาระ (Agenda Setting) ขึ้นอยู่กับนโยบายด้านข่าวสารขององค์กรสื่อ ที่ต้องการนำเสนอข่าวเชิงลึกมากกว่า รายงานข่าวตามเนื้อหา (Straight Forward News Reporting) หรือนำเสนอเชิงปรากฏการณ์เท่านั้น ผ่านการสืบค้นข้อมูล รวบรวม หลักฐานแวดล้อม เรื่องนั้น ๆ จนมีความพร้อมพอที่จะนำเสนอ โดยกองบรรณาธิการหรือทีมงาน มีความสำคัญในการพิจารณาคัดกรองประเด็นด้วยกระบวนการปรึกษาหารือ กรณีที่ข้อมูลยังไม่มากพอที่จะนำเสนอแต่กองบรรณาธิการมีความสนใจ ก็จะสามารถรายงานข่าวเปิดประเด็นเพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนั้น ๆ ตื่นตัวให้ความร่วมมือ อีกทั้งยังรายงานต่อสาธารณะชนเพื่อเพิ่มแรงกดดันด้วยวิธีการนำเสนอสื่อสารประเด็นสาธารณะอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ ทำให้สำนักข่าวอิสระสะสมข้อมูล ความคิดเห็น จนสะสมเป็นฐานข้อมูลภายในองค์กรและสาธารณะ สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ประเด็นสาธารณะที่สำนักข่าวอิสระเลือกนำเสนอด้วยแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สำนักข่าวอิสระเลือกประเด็นนำเสนอจากนโยบายและทิศทางข่าวสารขององค์กร โดยคำนึงถึงความสนใจหรือกระแสสังคม ในห้วงเวลานั้น ๆ รอบตามวงจรของปฏิทินข่าวสาร เช่นเดียวกันกับกระบวนการสื่อข่าวแบบดั้งเดิม (Traditional Journalism) แต่จะให้น้ำหนักกับการนำเสนอข้อมูลที่เผยให้เห็นความจริงที่ซ่อนเร้น (Hidden Fact) จากการรับรู้ของสาธารณะ หรือถูกสาธารณะละเลย ไม่ให้ความสำคัญ ตามวาระของสื่อเป็นหลักมากกว่าวาระนโยบายและวาระ

สาธารณะ อาทิ การทุจริตคอร์รัปชันภาครัฐ ความโปร่งใสภาคธุรกิจ ความไม่สงบชายแดนใต้ เป็นต้น

- สำนักข่าวไทยพับลิก้า : อาณาจักร “คิง เพาเวอร์” หลังทุ่ม 14,000 ล้านบาทซื้อ “โครงการมหานคร” ต่อยอดธุรกิจ “ดิวิดีพีในเมือง”

- ประชาไท : “1 ปี ‘หมุดคณะราษฎร’ หาย : ย้อนดูชะตากรรมคนตามหาความจริงในรัฐที่ขยั้นเป็นเรื่อง ๆ”

- สำนักข่าวอิศรา : เปิดสถิติคาร์บอมบ์ลูกที่ 55 ช้ำรอยฆ่าชิงรถ

- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง : สืบสวน #MeToo นอกกระแส ‘ภาคเกษตร-แม่บ้าน-พจน.โรงงาน-พจน.ห้าง’

- สำนักข่าวประชาธรรม : เมือง ผู้สูงวัย ความเหงา ฆ่าตัวตาย และคนไร้บ้าน สังคมไทยเอาใจตี? #1

สำนักข่าวอิสระมุ่งหวังว่าการนำเสนอประเด็นหรือแง่มุมที่แตกต่างอย่างต่อเนื่องจะทำให้สังคมค่อย ๆ ให้ความสนใจประเด็นสาธารณะที่มีความสลับซับซ้อน หรือเห็นความสำคัญของปัญหาเชิงนโยบาย ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งนี้ กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะด้วยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสื่ออิสระให้ความสำคัญที่ตัวนักข่าวเป็นสำคัญ ในฐานะผู้แปลความนโยบายด้านข่าวสารขององค์กรสื่อให้ปรากฏตัวเป็นรูปธรรม แก่กองบรรณาธิการ และถูกส่งต่อออกไปยังผู้ใช้และกลุ่มเป้าหมายหลักของข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ กองบรรณาธิการจะทำหน้าที่สอบทาน ตรวจสอบความพร้อมของข้อมูล ความสนใจและคุณค่าของข่าว ในกรณีที่ตัวผู้สื่อข่าวหรือบรรณาธิการข่าวเห็นว่าจำเป็นต้องมีการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม กระบวนการสื่อสารก็จะย้อนกลับมาพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของข้อมูล และนำเสนอเข้ามายังกองบรรณาธิการอีกครั้ง ในแง่นี้กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะด้วยแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล จึงวางอยู่บนพื้นฐานขององค์ประกอบและคุณค่าของข่าว เช่นเดียวกับการรายงานข่าวประเภทอื่น ๆ สิ่งที่แตกต่างกัน คือ ความพยายามมองหาคุณค่าของข้อมูลชุดนั้น ๆ จากตัวเลข สถิติ และการเชื่อมโยงประเด็นของผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยชุดข้อมูลและสถิติ จากการวิเคราะห์บนฐานคิดและอุดมการณ์ทางวิชาชีพขององค์กรสื่ออิสระแต่ละแห่ง

วัตถุประสงค์ที่ 2 กระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระ ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า สามารถจำแนกกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ การสืบค้น รวบรวมข้อมูล การคัดกรอง การสร้างเป็นภาพ และการรายงาน ดังนี้

ประการแรก การสืบค้น รวบรวมข้อมูล ข้อมูลมีทั้งที่เป็นเอกสาร คลิป ภาพถ่าย วิทยุพยาน ไฟล์เสียง หรือข้อมูลบุคคล (แหล่งข่าว) การสืบค้นข้อมูล เกิดขึ้นหลายช่องทาง เช่น การลงพื้นที่ สัมภาษณ์แหล่งข่าว สังเกตการณ์ ข้อมูลยังกระทำได้มากจากการสืบค้นผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ค้นจากฐานข้อมูล รวบรวมงานวิจัย สื่อสังคมออนไลน์ การสังเกตการณ์ รวมทั้งการยื่นคำร้องตามพระราชบัญญัติ ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 เพื่อให้หน่วยงานเปิดเผยข้อมูลที่ต้องการ ได้แหล่งที่มาของข้อมูลที่สำนักข่าวอิสระใช้ส่วนใหญ่มาจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ สื่อมวลชน และภาคประชาสังคมตามลำดับ

การสืบค้นและรวบรวมข้อมูลเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ซึ่งองค์กรสื่ออิสระต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการเป็นสังคมเปิดเผยข้อมูล ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน แม้ประเทศไทยจะมีการบังคับใช้ตราพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540 แต่ในทางปฏิบัติยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่จะให้ “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นรอง” การร้องขอข้อมูลจึงใช้เวลานาน ขณะที่การใช้ข้อมูลของภาคเอกชน เช่น จากบริษัท บีซีเนส ออนไลน์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นบริษัทประกอบธุรกิจให้บริการข้อมูล ข่าวสาร การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจทางธุรกิจ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการรวบรวมข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ โดยมีสัญญาเพื่อรับข้อมูลนิติบุคคลที่จดทะเบียนจัดตั้งกับกระทรวงพาณิชย์ทั้งหมดในประเทศ ซึ่งรวมถึงสถานะของบริษัท คณะกรรมการ และผลดำเนินกิจการของแต่ละบริษัทในประเทศไทยนั้น ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายบริการเพิ่ม ทำให้ต้นทุนในสืบค้น หรือปิดช่องทางการเข้าถึงแก่สำนักข่าวอิสระบางแห่งที่ไม่มีงบประมาณ

ทั้งนี้ ข้อมูลจากภาควิชาการ อาทิ งานวิจัย การสัมมนาวิชาการ การประชุมวิชาการเป็นแหล่งข้อมูลให้สำนักข่าวอิสระ ตลอดจนการนำข้อมูล

รายงานข่าวของสื่อมวลชนหรือสำนักสื่ออิสระอื่นมาใช้ โดยมีการอ้างอิงให้เครดิตที่มาของข้อมูลดังกล่าว และการใช้ข้อมูลจากภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะจากระดับฐานล่าง

ประการที่สอง การคัดกรองและการวิเคราะห์ข้อมูล การคัดกรองข้อมูลเป็นขั้นตอนที่ผู้สื่อข่าวและกองบรรณาธิการจะร่วมกันสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้สื่อข่าวหรือผู้รับผิดชอบรวบรวมมาได้ พิจารณาถึงความเชื่อ น่าเชื่อถือ ความทันสมัยของข้อมูลในเบื้องต้นก่อนว่าไม่แตกต่างจากแนวทางปฏิบัติปกติกับแหล่งข่าวตามหลักวารสารศาสตร์ทั่วไป จากนั้นอาจจะมีการปรึกษาหารือในกองบรรณาธิการ เพื่อร่วมกันคัดกรองข้อมูล เลือกแง่มุมที่น่าสนใจจากข้อมูลที่รวบรวมมา และด้วยลักษณะของการทำข้อมูลข่าวเชิงลึก หรือการทำข่าวแบบสืบสวน การคัดกรองข้อมูลที่ดีจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ และเป็นข้อมูลที่คาดหวังว่าสร้างผลกระทบ ส่วนประเด็นการเข้าถึงข้อมูลความสมบูรณ์พร้อมในทุก ๆ ด้านนั้น สำนักข่าวอิสระเห็นร่วมกันว่า ข่าว รายงานต่าง ๆ ที่นำเสนอ นั้น จะช่วยถักทอความเข้าใจของสังคม และเรียงร้อยทำให้ข้อเท็จจริงปรากฏแก่สาธารณะชน

ประการที่สาม การแปรรูปข้อมูลให้เป็นภาพ จากการรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า อินโฟกราฟิก เป็นรูปแบบที่ถูกนำเสนอมากที่สุด เนื่องจากสามารถเข้าใจเรื่องอันสลับซับซ้อนได้ง่าย เป็นองค์ประกอบที่สวยงาม น่าดึงดูดในตัวเนื้อหาที่น่าสนใจ และสะดวกต่อการแชร์ต่อทางเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ รองลงมา คือ ภาพถ่ายเพื่อส่งเสริมจินตภาพ และเป็นหลักฐานในฐานะแหล่งข่าว แผนภูมิอธิบายข้อมูลเชิงสถิติ ตารางจัดกลุ่มลำดับ แผนผังเพื่อแสดงตำแหน่งของจุดเกิดเหตุ รวมถึงการนำเสนอตัวงานที่ไม่มีองค์ประกอบใด ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น หากเฉพาะตัวอักษรที่เรียงเรียงจากข้อมูล ชุดข้อมูลจำนวนมาก พร้อมทั้งการแสดงลิงก์เชื่อมโยงข้อมูลหรือเนื้อหา เพื่อนำเสนออย่างขึ้นดังกล่าวถูกสร้างสรรค์จากข้อมูลมหาศาล

ในขั้นตอนการผลิตเป็นภาพนี้ สำนักข่าวอิสระเกือบทั้งหมดจะถูกจัดทำโดยผู้สื่อข่าวในกองบรรณาธิการ มีเพียงบางแห่งที่มีเจ้าหน้าที่กราฟิกเป็นผู้รับผิดชอบหลัก หรือมีการร่วมมือกับองค์กรภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญเป็น

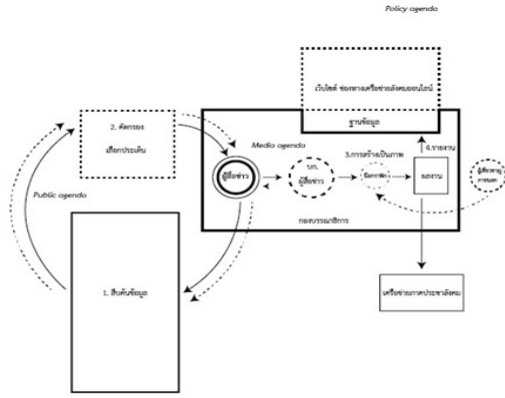
การเฉพาะกิจ การพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหาจะอาศัยกองบรรณาธิการ ในการร่วมพิจารณาเสนอแนะปรับปรุงมากกว่าใช้ระบบสั่งการตามสายบังคับบัญชา

ประการที่สี่ การรายงาน ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารประเด็น สาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลจะอยู่ใน รูปแบบของงานเขียนเพื่อการอ่านเป็นหลัก ทั้งนี้ อาจผสมผสานคุณลักษณะของ สื่อดิจิทัล โดยใช้ภาพประกอบเพื่อดึงดูดความสนใจ แผนภูมิ ตาราง เพื่อนำเสนอสถิติ อินโฟกราฟิก เพื่อข้บเน้นประเด็นสำคัญที่ผู้อ่านสามารถเลือกอ่านได้แทน การอ่านงานทั้งชิ้น ในกรณีที่เป็นข่าวสืบสวน ข่าวเจาะ หรือรายงานพิเศษ มักจะ นำเสนอในรูปแบบบทความขนาดยาว (Long Form Article) ที่เลือกหรือรวมเอา องค์ประกอบข้างต้นมาไว้ด้วยกันตามลักษณะบุคลิก สไตล์ของสำนักข่าวแต่ละแห่ง

สำนักข่าวอิสระยังใช้การกำหนดหัวเรื่อง และติดแฮชแท็กกำกับใน งานที่เผยแพร่ เพื่อจัดหมวดหมู่ของเรื่อง และแสดงความเกี่ยวพันเชื่อมโยงของ เรื่องนั้น ๆ โดยพยายามติดตาม เกาะติด นำเสนออย่างต่อเนื่อง และมักจะ นำเสนองานในลักษณะประมวล ย้อนรอย ขมวดปมนั้น ๆ เพื่อรายงานความคืบหน้า ของเรื่อง และอำนวยความสะดวกกับผู้อ่าน ผู้ใช้ ซึ่งไม่ได้ติดตามประเด็นดังกล่าว ตั้งแต่ต้น

สำหรับช่องทางที่สำนักข่าวอิสระใช้ในการเผยแพร่นั้น ทุกสำนักข่าว ต่างใช้เว็บไซต์ของตนในฐานะที่เป็นฐานข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ โดยจะแชร์ผ่าน เครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ และยังส่งต่อไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ หรือผู้กำหนด นโยบายในเรื่องนั้น ๆ โดยตรงผ่านแอปพลิเคชันไลน์ ซึ่งเป็นวงสนทนาเฉพาะกลุ่ม เพื่อสร้างผลกระทบจากการนำเสนอ

ขณะที่สำนักข่าวอิสระบางแห่งยังให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารในแนวระนาบ หรือนำแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลไปใช้กับการดำเนิน โครงการกับกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในระดับพื้นที่ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง นโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่

ภาพที่ 1 แบบจำลองการสื่อสารประเด็นสาธารณะตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษา

อภิปรายผล

กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลเป็นการศึกษาการให้ความสำคัญของสำนักข่าวอิสระที่มีต่อข้อมูลในฐานะที่เป็นแหล่งข่าว โดยผู้สื่อข่าวหรือผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อข่าวทำหน้าที่สืบค้น รวบรวม คัดกรอง เรียบเรียงนำเสนอต่อสาธารณะตามนโยบายด้านข่าวสารขององค์กร ด้วยความรับผิดชอบต่ออุดมการณ์ทางวิชาชีพในการทำความจริงให้ปรากฏ การปกป้องรักษาประโยชน์สาธารณะ ผ่านการนำเสนอความข้อมูล ความคิดเห็นที่มีคุณภาพ เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ใช้ ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาประโยชน์สาธารณะ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่ว่า เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะที่ถูกนำเสนอโดยสำนักข่าวอิสระตามแนวทางวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลนั้น ผลวิจัยพบว่า สำนักข่าวอิสระหยิบประเด็นที่เป็นกระแสสังคม และ

ประเด็นที่กองบรรณาธิการให้ความสนใจมานำเสนอตามแนวทางวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล โดยเนื้อหาของข้อมูลข่าวสารจะมีเป็นไปตามนโยบายของสำนักข่าวอิสระ อาจกล่าวได้ว่า สำนักข่าวอิสระให้ความสำคัญกับการกำหนดวาระของสื่อเป็นหลัก มากกว่านำเสนอตามวาระนโยบาย หรือวาระทางสังคม สอดรับกับข้อเสนอของ รุจน์ โกมลบุตร เนื่องจากสื่ออิสระมาจากความต้องการในการผลิตเนื้อหาที่เป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐและทุน มุ่งวิพากษ์วิจารณ์จารีตประเพณีของสังคม ทำทนายอำนาจรัฐ คาดหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (รุจน์ โกมลบุตร 2558, น. 594)

อย่างไรก็ตาม การกำหนดวาระสารของสำนักข่าวอิสระแต่ละแห่งสามารถทำความเข้าใจได้จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ข้อมูล และเทคโนโลยี กล่าวคือ สำนักข่าวอิสระจะเป็นองค์กรขนาดเล็กที่มักจะผ่อนปรนกับระบบการบังคับบัญชาตามลำดับ มุ่งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนอย่างเสมอภาคและกว้างขวางในกองบรรณาธิการ ด้วยเหตุนี้ ภูมิหลังของบุคลากรในท้องข่าว ประสบการณ์ทักษะ จุดยืนทางการเมืองจึงมีอิทธิพลสูงกับการกำหนดวาระมากกว่านโยบายด้านข่าวสารที่องค์กรกำหนดไว้

ปัจจัยสำคัญของการกำหนดวาระสารจากการนำเสนอตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล สัมพันธ์โดยตรงกับข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล คุณภาพของข้อมูลที่จะนำมารวบรวม ผ่านการคัดกรอง วิเคราะห์ตีความข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า แหล่งข้อมูลส่วนใหญ่ที่สำนักข่าวอิสระนำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นของหน่วยงานภาครัฐ และมาจากหน่วยงานภาครัฐ สำนักข่าวอิสระนำข้อมูลดังกล่าวมาประกอบและพยายามนำเสนอใหม่ในรูปแบบที่น่าสนใจ เพื่อดึงดูดให้ผู้อ่านผู้ใช้สื่อ หรือผู้กำหนดนโยบาย นำข้อมูลการวิเคราะห์จากการนำเสนอด้วยแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลไปใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจอีกทอด

ดังนั้น การได้มาซึ่งข้อมูลที่มีคุณภาพ มีความหลากหลาย หรือองค์กรมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเข้ามาร่วมทำงาน การกำหนดวาระของสื่อจากการนำเสนอประเด็นสาธารณะตามแนวทางวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล จะส่งผลต่อวาระสาธารณะ และวาระเชิงนโยบายนั้น จำเป็นต้องการมีศึกษาเพิ่มเติม ทั้งห่วงโซ่การสื่อสาร รวมทั้งการออกแบบเครื่องมือวิจัย นำทฤษฎีการสื่อระหว่างบุคคลและ

การสื่อสารระหว่างกลุ่มเข้ามาร่วมพิจารณา และผลการสื่อสารที่มีต่อสำนักข่าวอิสระ กับสำนักข่าวประเภทอื่น หรือสำนักข่าวขนาดใหญ่ เนื่องจากผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารโดยผ่านทางระหว่งบุคคล ต่อยอดจากงานศึกษาของ พรทิพย์ ชนะคำ (2554) ที่พบความเชื่อมโยงจากระข่าวสารออนไลน์ ไปสู่สังคมและการก่อตัวของสาธารณมติในสังคมไทย พบว่ามีทั้งที่ไม่เชื่อมโยงและเชื่อมโยงไปสู่สังคม สาเหตุที่ไม่เกิดความเชื่อมโยง เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านนโยบายขององค์กรสื่อมวลชน จรรยาบรรณวิชาชีพสื่อมวลชน และบริบททางสังคม

อาจกล่าวได้ว่าสื่อกระแสหลัก สื่อกระแสรอง หรือสื่ออิสระ ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ หรือมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอข้อมูลและข่าวสารนั้น ๆ อย่างไร ล้วนแล้วแต่เข้ามาอยู่บนโลกออนไลน์หรือเข้ามาใช้แพลตฟอร์มในระบบนิเวศน์ของโครงข่ายอินเทอร์เน็ตทั้งสิ้น จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจต่างถูกหลอมรวมให้เข้ามาแข่งขันในพื้นที่ ระบบตลาดเดียวกันไปโดยปริยาย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่ว่า เพื่อศึกษากระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระ ผลวิจัยพบว่า กระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระของประเทศไทยอยู่ในระยะเริ่มต้นและทดลองนำวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลมาใช้เพื่อลดทอนข้อจำกัดด้านงบประมาณ และเสริมพลังการสื่อสารในภูมิภาคสื่อและการบริโภคข้อมูลข่าวสารที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม วารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสำนักข่าวอิสระไม่ได้มีองค์ประกอบสมบูรณ์พร้อมตามแนวคิด และหลักปฏิบัติตามแบบฉบับวารสารศาสตร์ในโลกตะวันตก เนื่องจากต้นทุนการดำเนินการและความไม่พร้อมในด้านคน ข้อมูล และเทคโนโลยี สำนักข่าวอิสระของไทยเป็นองค์กรขนาดเล็ก ผู้สื่อข่าวต้องดำเนินการขั้นตอนต่าง ๆ ด้วยตนเอง ไม่มีการหนุนเสริมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการเขียนโปรแกรมหรือนักออกแบบ

ด้วยข้อมูลเปิดภาครัฐและเอกชนที่สามารถเข้าถึงได้มีจำกัด สำนักข่าวอิสระเข้าไม่ถึงข้อมูลเปิดจำนวนมากที่ภาครัฐรวบรวมไว้ การใช้กฎหมายขอข้อมูลกินเวลานาน รูปแบบของวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลจึงมี 2 ลักษณะ ได้แก่ วารสารศาสตร์เชิงข้อมูลแบบสืบสวน (Investigative Data Journalism: IDJ) และวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลแบบทั่วไป (General Data Journalism: GDJ) โดยวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลจัดเป็นเทคนิคและวิธีช่วยเสริมรูปแบบการรายงานข่าวที่มีมาก่อนของ

องค์กรสื่ออื่น ๆ ไม่ได้มาทดแทนวิธีการรายงานข่าวแบบเดิม หรือมีการตั้งโต๊ะเป็นการเฉพาะ สอดคล้องกับงานศึกษาของ เอกพล เขียวถาวร (2559) พบว่าวารสารศาสตร์ข้อมูลไม่ได้มาแทนที่กระบวนการทำข่าวแบบเดิม แต่เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำข่าวให้สูงขึ้น นำความจริงที่ถูกละเลยมาตีแผ่อย่างรอบด้าน

ผลการวิจัยนี้พบว่า กองบรรณาธิการหรือทีมงานมีส่วนสำคัญในการดำเนินงานตามกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การสืบค้นรวบรวมข้อมูล การคัดกรองจัดระเบียบข้อมูล การวิเคราะห์ประมวลผล นำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย และการเผยแพร่ผลงาน โดยในขั้นตอนของการสืบค้นและคัดกรองข้อมูล หากกรณีที่มีข้อมูลยังไม่มากพอที่จะนำเสนอ แต่กองบรรณาธิการมีความสนใจ ก็จะทำอาชีพการรายงานข่าวเปิดประเด็นเพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนั้น ๆ ตื่นตัวให้ความร่วมมือ อีกทั้งยังรายงานต่อสาธารณชนเพื่อเพิ่มแรงกดดัน ด้วยวิธีการนำเสนอสื่อสารประเด็นสาธารณะอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ทำให้สำนักข่าวอิสระสะสมข้อมูลความคิดเห็น จนมันตัวเป็นฐานข้อมูลให้ภายในองค์กรและสาธารณะสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ และปรากฏว่าเริ่มมีการจ้างกราฟิกดีไซน์เนอร์เข้ามาเป็นบุคลากรในกองบรรณาธิการสำนักข่าวอิสระ

ส่วนประเด็นท้าทายของการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระนั้น ผลการวิจัยพบว่า การแสวงหาโมเดลการทำงานของห้องข่าว กองบรรณาธิการแบบใหม่ ที่มีส่วนผสมที่หลากหลายข้ามศาสตร์ หรือการร่วมมือกับองค์กรสื่อหรือองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญด้านข้อมูล การพัฒนาศักยภาพผู้สื่อข่าวข้ามสื่อ โดยไม่เป็นการเพิ่มภาระงานมากเกินไป แหล่งเงินทุนสนับสนุนการรายงานข่าวลักษณะนี้ วิธีการเล่าข้ามสื่อตอบสนองผู้อ่าน ผู้ใช้ที่ความสนใจหลากหลาย รวมถึงนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนการเป็นรัฐบาลเปิด และส่งเสริมสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมที่ให้คุณค่ากับการเปิดเผยยอมรับการตรวจสอบ สอดคล้องกับงานศึกษาของ เอกพล เขียวถาวร (2559) และ Bettina Figl (2017) องค์กรข่าวต่าง ๆ จะเน้นเพียงการแปรรูปเนื้อหาเป็นอินโฟกราฟิก เพื่อให้ที่น่าสนใจและเข้าถึงผู้รับสารโดยง่ายเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัด 3 ประการ ได้แก่ 1) ข้อจำกัดภายในองค์กรเช่น แหล่งเงินทุน การจัดสรรงบประมาณ บุคลากร

และเวลา 2) ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมการเปิดรับข่าวสารของคนไทย ทำให้ข่าวที่ได้มาจากกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลไม่ได้รับความนิยมเท่ากับข่าวที่เน้นความหือหาว และ 3) ข้อจำกัดด้านการเปิดเผยข้อมูล ที่ทำให้สื่อมวลชนไทยยังไม่สามารถเข้าถึงและดึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ซึ่งเป็นการศึกษากำหนดแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลเข้ามาใช้ในสำนักข่าวอิสระ โดยทั้งหมดเป็นองค์กรสื่อขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านเงินทุน กำลังคน และการเข้าถึงข้อมูล

ประการแรก สำนักข่าวอิสระควรรวมเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงข้อมูลสาธารณะและร่วมลงทุนกันในการใช้เครื่องมือ เทคโนโลยี โปรแกรม แอปพลิเคชัน ที่ช่วยในอำนวยความสะดวกในการทำงาน และควรเตรียมความพร้อมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมาถึงอันใกล้

ประการที่สอง ภาครัฐและภาคเอกชนควรให้ความสำคัญการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน เอื้ออำนวยให้เกิดวัฒนธรรมของการเปิดเผย ให้ประชาชนร่วมตรวจสอบและเร่งออกแนวทางไปสู่รัฐบาลเปิด (Open Government Data)

ประการที่สาม องค์กรสื่อควรมีการจัดประกวดมอบรางวัลวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลในระดับประเทศไทย เพื่อส่งเสริมและให้กำลังใจ

ประการที่สี่ สถาบันการศึกษา โรงเรียน สื่อ ควรปรับปรุงหลักสูตรด้านวารสารศาสตร์ให้สอดคล้องกับอุตสาหกรรมสื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และพฤติกรรมสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สร้างการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะที่รอบด้าน ไม่ติดกับการสื่อสารที่จำแนกช่องทางสื่อแบบดั้งเดิม

ประการที่ห้า นักวิจัยรุ่นใหม่ที่ร่วมกันศึกษาค้นคว้าวิทยากรในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม และร่วมสร้างองค์ความรู้ ขยายขอบฟ้าของความรู้ด้านวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลออกไป และศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเป็น

องค์กรสื่ออิสระในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีความแตกต่างจากการศึกษาขององค์กรสื่ออิสระที่อิงกรอบทางเศรษฐศาสตร์ การเมือง

บทสรุป

กระบวนการสื่อสารประเด็นสาธารณะของสำนักข่าวอิสระตามแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล ถูกนำมาใช้เพื่อเสริมการรายงานข่าวเชิงลึก การนำแนวคิดวารสารศาสตร์เชิงข้อมูลของสื่ออิสระจัดอยู่ในระยะเริ่มต้น ไม่ได้พร้อมสมบูรณ์ เช่น ต้นแบบในตะวันตก ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดของกำลังคน งบประมาณ การเข้าถึงข้อมูลภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ สำนักข่าวอิสระในสังคมไทยได้ใช้ประยุกต์เอาหลักคิดแนวปฏิบัติเพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูล ด้วยความมุ่งหวังว่า การนำเสนอดังกล่าวจะจุดประกายให้สาธารณะเห็นบทบาทของนักวารสารศาสตร์ในการตรวจสอบสถาบันอำนาจรัฐและทุนผ่านการใช้ข้อมูล และร่วมผลักดันให้ไทยเป็นสังคมที่เปิดเผยข้อมูล และใช้ประโยชน์จากข้อมูล

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชนิตา รอดหญ่. (2552). การเสนอวาระสาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคม กรณีการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับผลิตภัณฑ์ยา และการกำหนดกรอบข่าวสารของ หนังสือพิมพ์ (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, ภาควิชาวารสารสนเทศ.

นวลวรรณ ดาระสวัสดิ์. (2544). การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์วารสารศาสตร์ของไทย (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, ภาควิชาวารสารสนเทศ.

- ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (2551). การสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย (งานวิจัย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์.
- พรทิพย์ ชนะคำ. (2554). การกำหนดวาระข่าวสารออนไลน์กับการก่อตัวของสาธารณมติในสังคมไทย (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, ภาควิชานิเทศศาสตร์.
- พรรษาสิริ กุหลาบ. (2552). การผลิตสื่อพลเมืองบนอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- รจิตลักษณ์ แสงอุไร. (2559). วารสารสนเทศโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รุจน์ โกมลบุตร. (2558). รายงานการวิจัยเรื่องการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: ศึกษากรณี หนังสือพิมพ์ "ประชาชน". กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธิชัย หยุ่น. (2555). อนาคตของข่าว. กรุงเทพฯ: NextBook@NBC.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2550). สื่อและสิทธิการสื่อสารของประชาชนฟิลิปปินส์ กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- เอกพล เขียวถาวร. (2559). วารสารข้อมูลกับการรายงานข่าวของไทย. กรุงเทพฯ: วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก ปีที่ 34 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2559
- เอरिक ชมิดท์ และ จาเร็ค โคเฮน. (2556). ดิจิทัลเปลี่ยนโลก = The New digital age. กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์.

ภาษาอังกฤษ

- Bekkers, V., Beunders, H., Edwards, A., & Moody, R. (2011). New Media, Micromobilization, and Political Agenda Setting: Crossover Effects in Political Mobilization and Media Usage. *The Information Society*, 27(4), 209-219.
- Coddington, M. (2015). Clarifying Journalism's Quantitative Turn. *Digital Journalism*, 3(3), 331-348. doi:10.1080/21670811.2014.976400
- Effing, R. (2014). The Social Media Participation Framework: Studying the Effects of Social Media on Nonprofit Communities. Retrieved from <https://doi.org/10.3990/1.9789036537490>
- Figl, Bettina. (2017). Bigger is not Always Better: What We Can Learn about Data Journalism from Small Newsrooms. Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford.
- Fink, K. (2014). Data-Driven Sourcing : How Journalists Use Digital Search Tools to Decide What's News. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.7916/D8FB5135>
- Golan, G. J. (2014). Agenda Setting in a 2.0 World: New Agendas in Communication. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 58(3), 476-477. doi: 10.1080/08838151.2014.935946
- Katelyn Godoy. (2015). Data Journalism Meets Information Design: Creating A Complex Infographic About The Yarnell Hill Wildfire. Retrieved from <https://dspace.sunyconnect.suny.edu/handle/1951/65847?show=full>
- Lee, J. (2006). Computer-mediated communication as political communication investigating the agenda-setting function. Retrieved from <https://fsu.digital.flvc.org/islandora/object/fsu:181533/datastream/PDF/view>

- Russell Neuman, W., Guggenheim, L., Mo Jang, S., & Bae, S. Y. (2014). The Dynamics of Public Attention: Agenda-Setting Theory Meets Big Data. *JCOM Journal of Communication*, 64(2), 193-214.
- Sonnenberg, L. (2009). New Media Technologies and the Transition to Personal Public Spheres. Retrieved from <https://ubir.buffalo.edu/xmlui/handle/10477/45536>